

Субота М.В. ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА АКТИВИЗАЦИИ МУЗЫКАЛЬНОГО ВОСПРИЯТИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

В статье рассматривается психологическая проблема активизации музыкального восприятия детьми дошкольного возраста. Эта проблема по-прежнему не утратила своей актуальности и находится в центре внимания теоретиков и практиков, занимающихся научной деятельностью в сфере дошкольного воспитания. Установлено, что музыка имеет важное познавательное и учебно-воспитательное значение.

Ключевые слова: личность, переживания, генезис, эмоциональная сфера, познавательная сфера, влияние музыки на психику, эмоциональное восприятие музыки, индивидуальное развитие, активизация, врожденные и приобретенные музыкальные свойства, музыкальные способности, музыкальный слух.

Subota M.V. PSYCHOLOGICAL PROBLEM OF PRESCHOOL CHILDREN MUSIC PERCEPTION ACTIVATION

The article considers the the psychological problem of intensification of musical perception of children of preschool age. This problem still has not lost its relevance and is the focus of theorists and practitioners involved in scientific activities in the field of preschool education. Found that music has an important cognitive and teaching and educational value.

Keywords: personality, emotions, Genesis, emotional sphere, cognitive sphere, the influence of music on the psyche, the emotional perception of music, individual development, activation, innate and acquired music properties, musical ability, musical ear.

УДК 159.9.072.42

Тичина І. М. (м. Житомир)

**ПРОФЕСІЙНА ПЕРЕОРІЄНТАЦІЯ ЯК ЧИННИК
ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ВИПУСКНИКІВ ВИШІВ**

В статті описуються структурно-змістові характеристики факторно-семантичних моделей ціннісної свідомості випускників вишів на імпульсивно-ситуативному, ситуаційно-ціннісному і суб'єктивно-ціннісному рівнях регуляції професійної переорієнтації. Зміна професії розглядається як один з можливих проявів професійної мобільності випускників вишів.

Ключові слова: особистісний розвиток, ціннісна регуляції професійної переорієнтації.

Постановка проблеми. Сучасні умови життя, прискорення науково-технічного прогресу зумовлюють зростання майже всіх видів соціальної рухливості, професійної мобільності і плинності кадрів. В умовах ускладнення трудової діяльності виникає вимога творчого підходу до праці, багаторазового професійного навчання, готовності до перекваліфікації. Розвиток особистості сучасного професіонала характеризується вмінням знаходити оптимальний шлях саморозвитку, включаючи й професійну переорієнтацію як свідомий вибір особистості (Є.О. Клімов, В.В. Рибалка, Б.О. Федоришин).

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. У психологічній літературі проблема професійної переорієнтації розглядається у зв'язку з динамікою особистісного та професійного самовизначення впродовж життєвого шляху (Т.В. Кудрявцев), працевлаштуванням безробітних (В.П. Зінченко, В.В. Синявський). Процес професійної переорієнтації випускників вишів вивчається у зв'язку з професійним самовизначенням на етапі завершення освіти (Е.Ф. Зеєр, М.С. Пряжніков, Е.Е. Симанюк).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У дослідженнях проблеми зміни професії досить повно розкриваються механізми роз-

витку особистості залежно від рівня психічної саморегуляції суб'єкта професійної переорієнтації [1;2;3]. Однак недостатньо вивченими залишаються особливості розвитку особистості випускників вишів у процесі зміни професії залежно від рівня розвитку особистісно-ціннісних регуляційних механізмів.

Формування цілей статті (постановка завдання). Ми розглядаємо зміну професії як свідомий життєвий вибір особистістю напрямку власного професійного розвитку і ставимо за мету вивчити особливості ціннісної регуляції професійної переорієнтації успішних і неуспішних у новій професії людей. З цією метою було проведено ретроспективне вивчення структурно-змістових особливостей ціннісної свідомості випускників вишів, які змінили професію і вже мають досягнення у новій професійній діяльності. Зовнішні досягнення у новій професії, а також суб'єктивне відчуття внутрішнього благополуччя розглядалися нами як показники особистісного самоздійснення у процесі професійної переорієнтації. У дослідженні також брали участь люди, які не змогли реалізуватися у новій для них професійній діяльності. У статті проводиться порівняльний аналіз структурно-змістових особливостей ціннісної свідомості трьох досліджуваних, які змінили професію.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження особливостей ціннісної свідомості проводилося за допомогою методики моделювання ціннісної свідомості (ММЦС), розробленої О.Л.Музикою [4; 5]. На основі рефлексії загальної життєвої ситуації конструювалася факторно-семантична модель ціннісної свідомості кожного досліджуваного (матриця – значущі особи x ціннісні конструкти). Аналіз факторно-семантичних моделей ціннісної свідомості досліджуваних був спрямований на визначення рівня значущості ціннісних утворень (випадкові ціннісні конструкти, декларовані цінності, особистісні цінності), визначення структурно-змістових характеристик регуляційного статусу особистісних цінностей (моральнісні цінності, діяльнісні цінності, суб'єктні цінності), визначення рівня ціннісної регуляції професійної переорієнтації.

Дослідження проводилося в декілька етапів:

1. Підготовчий етап – біографічна бесіда. Мета такої роботи полягала у актуалізації життєвого досвіду людини.

2. Заповнення репертуарного списку, з метою актуалізації у свідомості досліджуваних значимих людей, які мають вплив на їх професійну діяльність.

Побудова репертуарної решітки, шляхом порівняння значимих людей між собою та з досліджуваними. Метою цього етапу було виявлення системи конструктів, які мають властивості цінностей і усвідомлюються як професійні якості. Конструкт характеризували як цінність лише у випадку, коли його факторне навантаження перевищувало 0,25.

Побудова оцінювальної решітки, з метою виділення цінностей, які опісують професійні якості. Спочатку досліджуваним пропонувалось із всієї сукупності виділених конструктів обрати лише ті, які важливі для опису успішної у професії людини. Кількість таких конструктів не була наперед визначеною. Випускники могли переписати усі виділені ними конструкти, а могли зменшити їх кількість, обираючи найважливіші. Далі відбувалось оцінювання елементів за обраними конструктами за 10 – бальною шкалою.

3. Використання факторного аналізу з метою узагальнення та систематизації отриманих даних.

4. Інтерпретація отриманих даних. Мета полягала в оцінці змісту і структури ціннісної свідомості людини в умовах її професійної переорієнтації.

На основі аналізу факторно-семантичних моделей ціннісної свідомості було зроблено висновок, що випускники, які не мають суттєвих досягнень у новій професії, мають імпульсивно-ситуативний або ситуаційно-ціннісний рівень регуляції професійної переорієнтації. Досліджувана, яка має об'єктивні досягнення у новій професії, продемонструвала суб'єктно-ціннісний рівень регуляції.

Показниками імпульсивно-ситуативного рівня ціннісної регуляції вважаємо такі: неможливість факторизації ціннісних утворень (накопичений відсоток загальної дисперсії виділених факторів менше 50%); низька значущість ціннісних конструктів (коефіцієнти кореляції з основними факторами не більше за 0,25); відсутність значущих ціннісних конструктів, пов'язаних з професійною діяльністю. При вивченні чинників професійної переорієнтації називалися причини, пов'язані з обмеженнями у професійному розвитку («низькі перспективи кар'єрного росту», «не впевнена, що це моє», «не поважають молодих спеціалістів обраної професії»), але, на нашу думку, вони мали незначний вплив на зміну професії.

Ознаками ситуаційно-ціннісного рівня регуляції процесу зміни професії, є такі характеристики ціннісної свідомості: ціннісний простір представлений переважно моральнісними цінностями; має місце конфліктність моральнісних і діяльнісних цінностей або конфліктність моральнісних цінностей при відсутності чи малій кількості діяльнісних.

Продемонструємо переважання моральнісних цінностей у ціннісній свідомості особистості на прикладі аналізу факторно-семантичної моделі досліджуваної Вікторії Х. (див. рис. 1).

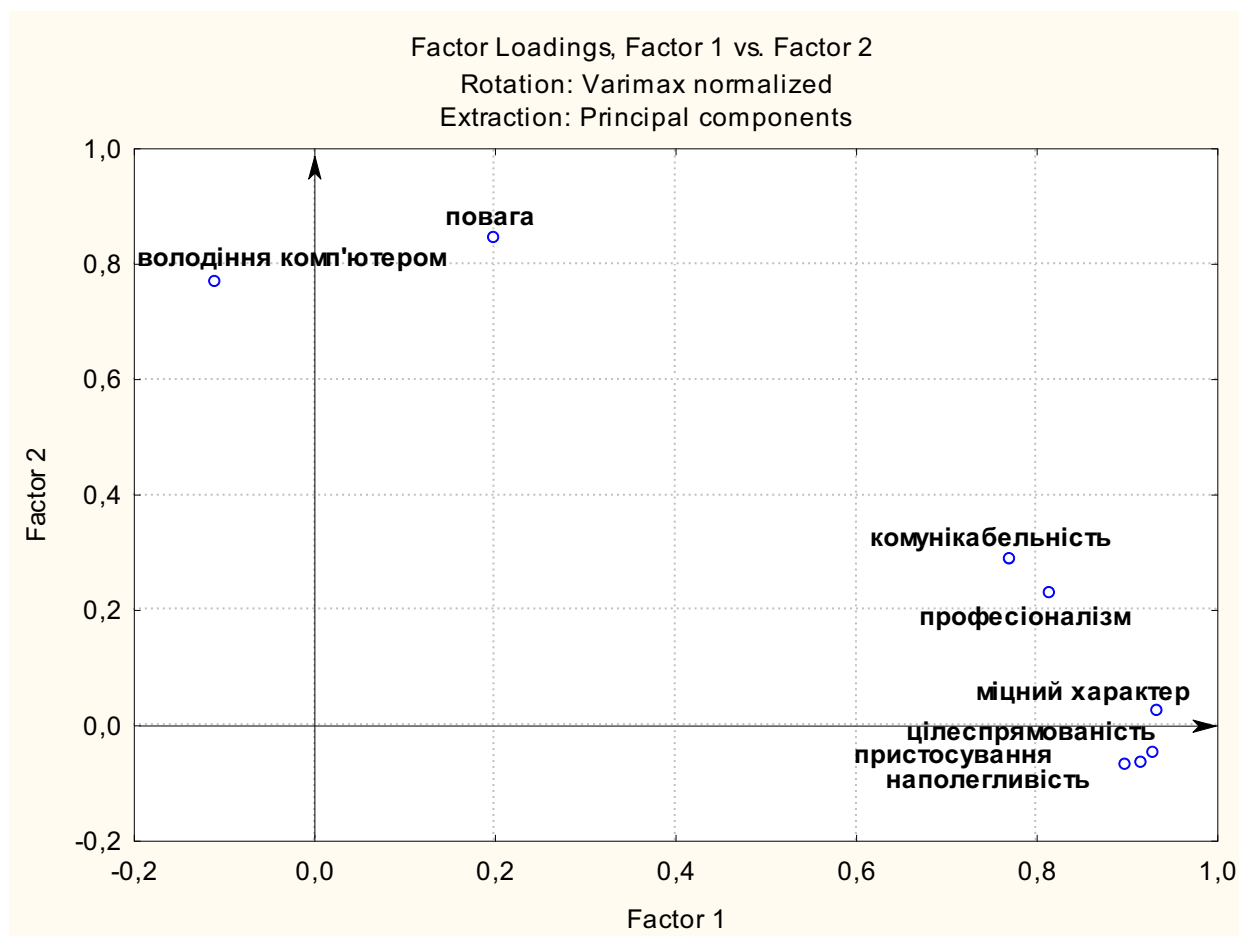
За результатами факторного аналізу виокремилися два уніполярні фактори. Перший фактор пояснює 59,08% дисперсії та об'єднує особистісні якості «комунікабельність» (0,77), «професіоналізм» (0,81), «цілеспрямованість» (0,92), «наполегливість» (0,89), «міцний характер» (0,93), «пристосування» (0,91). Другий фактор охоплює 17,66% дисперсії. Його утворюють цінності «володіння комп'ютером» (0,76), «повага» (0,84).

Аналіз змісту виділених ціннісних конструктів дозволяє припустити, що для досліджуваної професійна діяльність має високу значущість у плані особистісної самореалізації, а процес професійної переорієнтації є важливою подією в житті. Доказом слугує те, що саме професійно-важливі якості навантажують водночас перший і другий фактори та мають тісні кореляційні зв'язки між собою.

Враховуючи зміст виділених цінностей, перший фактор розглядаємо як фактор діяльнісних цінностей («володіння комп'ютером»), який більшою мірою відображає процесуальний характер професійних досягнень, а другий – як фактор моральнісних цінностей, який характеризує бажані результати у взаємодії з оточуючими («професіоналізм», «міцний характер»).

Особливу увагу привертає та обставина, що такі особистісні якості досліджуваної, як «професіоналізм», «комунікабельність», «наполегливість», «міцний характер», «пристосування», мають тісний кореляційний зв'язок між собою. Тобто, у свідомості досліджуваної уявлення про досягнення цілей, об'єднані в одну ціннісну групу з уявленнями про пристосування («якщо я наполегливий, цілеспрямований, маю міцний характер, то я гарно пристосо-

вують до обставин і ситуацій»). Ціннісне утворення «повага» має тісний кореляційний зв'язок з цінністю «комунікабельність» (0,51) та слабкі кореляційні зв'язки з конструктами «цілеспрямованість» (0,04), «наполегливість» (0,17), «приспособування» (0,04). Таким чином, бажання бути визнаною оточуючими в свідомості досліджуваної не підкріплене діяльними ресурсами.

Рис. 1. Факторно-семантична модель ціннісної свідомості досліджуваної Вікторії Х.

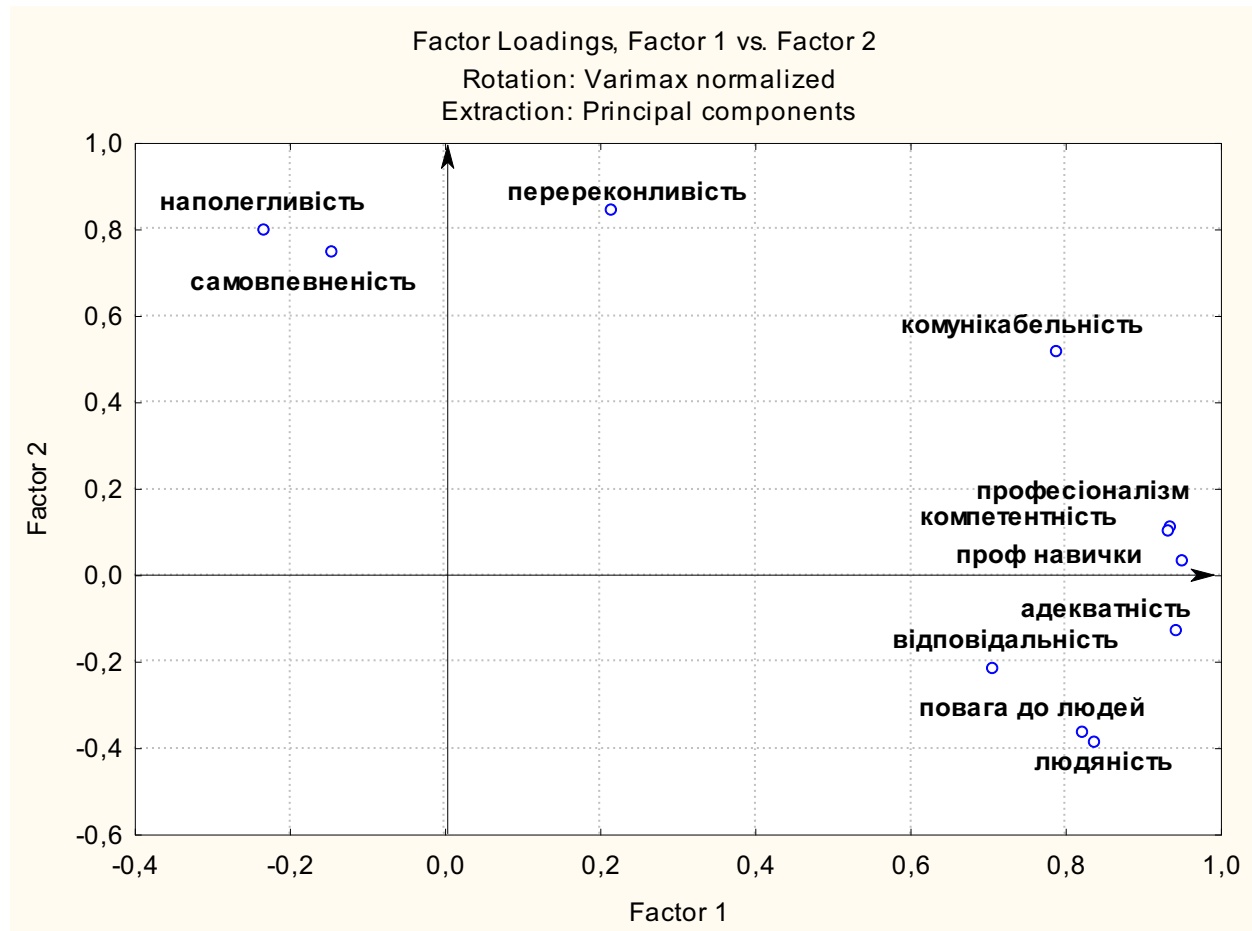
Лише одна особистісна цінність, «комунікабельність», водночас навантажує обидва фактори на рівні вище 0,25. Це дозволяє розглядати її як найбільш впливову у процесі зміни професії. Аналіз факторних навантажень інших ціннісних конструктів, які утворюють перший і другий фактор, дозволяє їх інтерпретувати як потенційно регулюючі особистісні цінності. На нашу думку, за таких особливостей ціннісного контексту зміни професії суб'єкт професійної переорієнтації сприймає себе, в першу чергу, як учасника спілкування, тому вбачає можливості досягнення успіху у професійній діяльності виключно за рахунок вироблених і перевірених стратегій спілкування з людьми.

Поєднання в ціннісній свідомості особистості високо значущих моральних цінностей, які відображають протилежні стратегії взаємодії з оточуючими, та обмежених діяльних ресурсів розвитку продемонструємо на прикладі аналізу факторно-семантичної моделі ціннісної свідомості досліджуваної Оксани Т. (див. рис. 2.).

За результатами факторного аналізу виокремилися два уніполярні фактори. Перший фактор пояснює 56,33% дисперсії та об'єднує особистісні якості «професіоналізм» (0,93), «людяність» (0,83), «компетентність» (0,93),

«професійні навички» (0,95), «адекватне мислення» (0,94), «повага до людей» (0,82), «комунікативність» (0,78). Другий фактор охоплює 22,74% дисперсії. Його об'єднують ціннісні утворення «наполегливість» (0,79), «вміння переконувати» (0,84), «впевненість» (0,74).

Аналіз змісту виділених ціннісних конструктів дозволяє припустити, що для досліджуваної професійна діяльність має високу значущість у плані особистісної самореалізації. Доказом слугує те, що виділяються високо значущі ціннісні утворення, які можемо віднести до професійних якостей: «професіоналізм», «компетентність», «професійні навички», «адекватне мислення».

Рис. 2. Факторно-семантична модель ціннісної свідомості досліджуваної Оксани Т.

Перший фактор охоплює як діяльнісні цінності («професійні навички», «адекватне мислення», «компетентність»), так і моральні («людяність», «повага до людей»), але перші мають вищі факторні навантаження, тому визначаємо цей фактор як фактор діяльнісних цінностей. Тісні кореляційні зв'язки між вказаними ціннісними утвореннями свідчать про те, що у ціннісній свідомості досліджуваної образ успішного професіонала обов'язково включає моральні характеристики як невід'ємні складові його діяльності. Зокрема, кореляційний зв'язок між цінностями «повага до людей» і «професійні навички» становить 0,65, між «компетентність» і «людяність» 0,68.

Разом з тим, ми схильні розглядати виокремлені діяльнісні та моральні цінності як декларовані, що відображають уявлення досліджуваної про те, яким має бути професіонал. За результатами МВДЗ досліджувана продемонструвала низький рівень рефлексії власних професійних умінь, дій та

операцій, не змогла виділити бажані професійні вміння. В окремих випадках випускниця професійні вміння підміняла особистісними якостями. Отже, виокремлені досліджуваною моральнісні цінності насправді не підкріплені розвиненими здібностями.

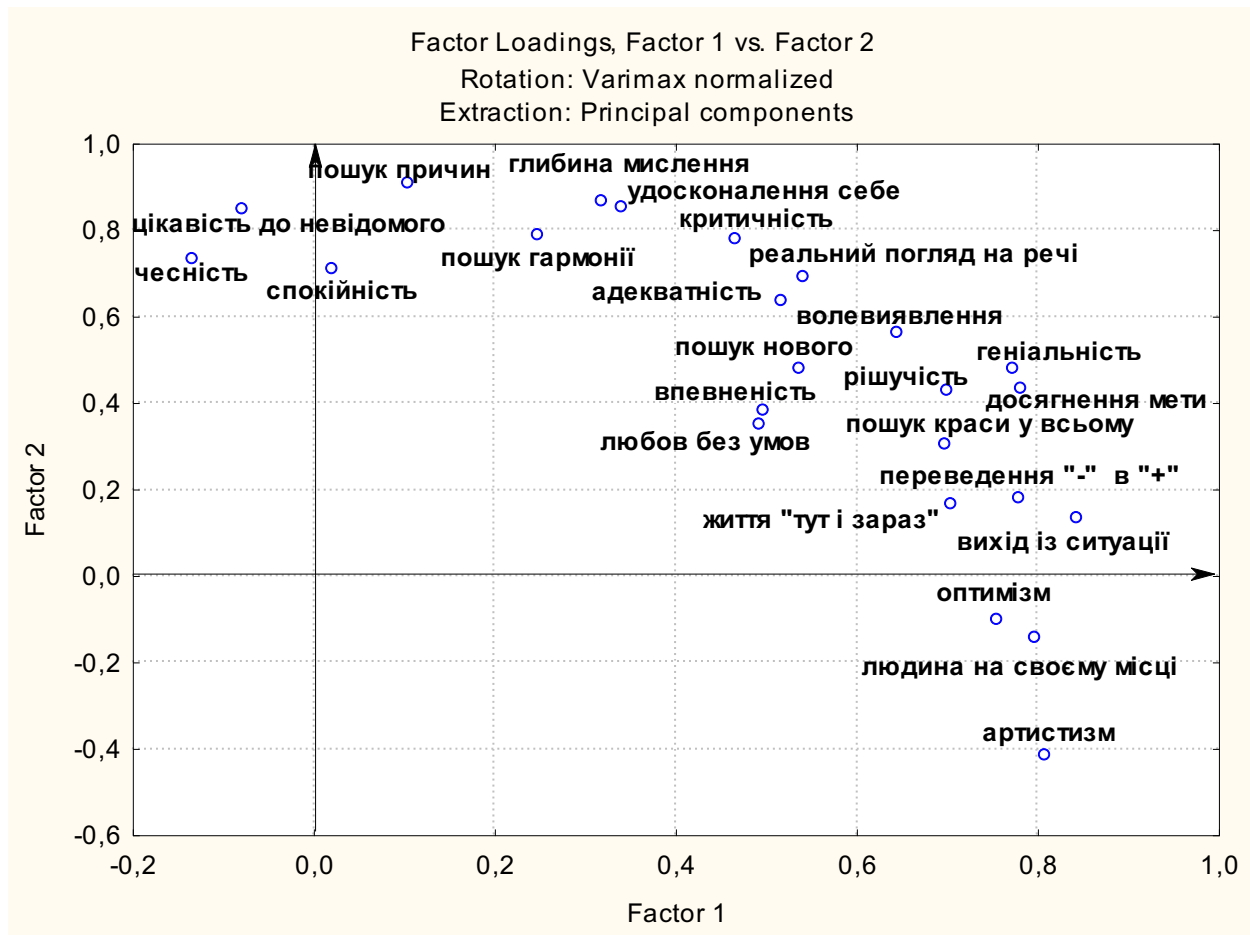
Другий фактор утворюють цінності, які описують способи спілкування з оточуючими і характеризують досліджувану як людину, яка здатна відстояти свої позиції у процесі соціальної взаємодії («впевненість в собі», «наполегливість», «вміння переконувати»). Очевидно, стосунки з іншими людьми досліджувана сприймає як певну конфронтацію, що вимагає вміння переконувати, бути впевненою і наполегливою. Варто підкреслити, що ціннісне утворення «вміння переконувати» має обернений кореляційний зв'язок з цінностями «повага до людей» (-0,04) і «людяність» (-0,08), а цінність «впевненість» – з професійними якостями «професіоналізм» (-0,09), «компетентність» (-0,12), «професійні навички» (-0,12) та «адекватне мислення» (-0,21). Таким чином, у ціннісній свідомості досліджуваної є конфлікт моральнісних цінностей та конфлікт моральнісних і діяльнісних цінностей.

Для суб'єктно-ціннісного рівня регуляції характерні такі особливості ціннісної свідомості: виокремлюються моральнісні і діяльнісні цінності, які мають тісні кореляційні зв'язки та набувають статусу суб'єктних цінностей; суб'єктні цінності спрямовані на регуляцію професійного вибору. Прикладом може слугувати факторно-семантична модель ціннісної свідомості досліджуваної Надії Н. (див. рис. 3.).

За результатами факторного аналізу виокремилися два фактори. Зміст цінностей, які навантажують фактори, дозволяє визначити перший з них як фактор діяльнісних цінностей, а другий – як фактор моральнісних цінностей. Накопичений відсоток дисперсії обох факторів становить 67,10%. Фактор діяльнісних цінностей більш значущий, ніж фактор моральнісних цінностей, оскільки він пояснює 49,48% дисперсії. Такі особливості факторизації виявлених особистісних якостей-цінностей ілюструють спрямованість досліджуваної, в першу чергу, на діяльнісну самореалізацію.

Фактор діяльнісних цінностей об'єднує утворення «бути на своєму місці» (0,79), «любов без умов» (0,49), «пошук нового» (0,53), «адекватність» (0,51), «удосконалення себе» (0,34), «активна позиція» (0,77), «життя тут і зараз» (0,70), «волевиявлення» (0,64), «здатність досягати мети» (0,78), «вміння переводити – в +» (0,77), «оптимізм» (0,75), «впевненість» (0,49), «пошук краси» (0,69), «артистизм» (0,80), «вихід з будь-якої ситуації» (0,84), «реальний погляд на речі» (0,54), «рішучість» (0,69), «критичність» (0,46). За змістом діяльнісні цінності відображають значний досвід участі досліджуваної у різних діяльностях («бути на своєму місці», «вміння переводити – в +») та її прагнення і надалі оволодівати новими вміннями («пошук нового», «удосконалення себе», «активна позиція»).

Фактор моральнісних цінностей об'єднує ціннісні утворення «пошук гармонії» (0,79), «чесність» (0,73), «пошук прекрасного» (0,90), «пошук нового» (0,48), «адекватність» (0,63), «удосконалення себе» (0,85), «активна позиція» (0,47), «глибина мислення» (0,86), «волевиявлення» (0,56), «здатність досягати мети» (0,43), «впевненість» (0,38), «пошук краси» (0,30), «врівноваженість» (0,71), «реальний погляд на речі» (0,68), «рішучість» (0,42), «цікавість до невідомого» (0,84), «критичність» (0,78). В результаті аналізу змісту виокремлених моральнісних цінностей можна зробити висновок, що досліджувана прагне розвиватися й удосконалювати себе.

Рис. 3. Факторно-семантична модель ціннісної свідомості досліджуваної Надії Н.

Для ціннісної свідомості досліджуваної характерний феномен одного квадранта. Як бачимо, більшість цінностей корелюють на рівні 0,25 і більше з обома факторами, що надає їм характеристик суб'єктних цінностей. Суб'єктне ядро ціннісної свідомості досліджуваної складають такі моральнісні та діяльнісні цінності: «любов без умов» (МЦ), «пошук нового» (ДЦ), «адекватність» (МЦ), «активна позиція» (ДЦ), «волевиявлення» (ДЦ), «здатність досягати мети» (ДЦ), «впевненість» (ДЦ), «пошук краси» (ДЦ), «реальний погляд на речі» (МЦ), «рішучість» (ДЦ), «критичність» (МЦ). Зміст цінностей, які утворюють суб'єкте ядро ціннісної свідомості досліджуваної, дозволяє інтерпретувати внутрішні критерії зміни професії як прагнення особистості розвиватися у новій професійній діяльності.

На нашу думку, суб'єктні цінності досліджуваної відображають узагальнені стратегії досягнення визнання в діяльності та у взаємодії з оточуючими. Вони є універсальними професійними цінностями і можуть регулювати розвиток особистості в різних професіях.

Висновки. Проведений аналіз факторно-семантичних моделей ціннісної свідомості випускників вишів, які змінили професію, показав, що ціннісна свідомість успішної у новій діяльності досліджуваної складніша за структурою і змістовим наповненням. Тісні кореляційні зв'язки між цінностями і наявність суб'єктних цінностей, спрямованих на професійну діяльність, свідчать про суб'єктно-ціннісний рівень регуляції професійної переорієнтації. Можна зробити висновок, що за умови суб'єктно-ціннісної регуляції профе-

сійної переорієнтації ситуація зміни професії відкриває нові можливості для розвитку людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конопкин О.А. Общая способность к саморегуляции как фактор субъектно-го развития / О.А. Конопкин // Вопр. психол. – 2004. – № 2. – С.128 – 135.
2. Машин В.А. О двух уровнях личностной регуляции поведения человека / В.А. Машин // Вопр. психол. – 1994. – № 3. – С. 144 – 149.
3. Осницкий А.К. Саморегуляция активности субъекта в ситуации потери работы / А.К. Осницкий, Т.С. Чуйкова // Вопр. психологи. – 1999. – № 1. – С.92 – 104.
4. Музика О.Л. Суб'єктно-ціннісний аналіз особистісного росту / О.Л. Музика // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки: збірник наукових праць. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. – №6 (30). – Ч. I. – С. 137–143.
5. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / [за ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики]. – Житомир: Вид-во Рута, 2006. – 320с.

Тычина И.Н. ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПЕРЕОРИЕНТАЦИЯ КАК ФАКТОР ЛИЧНОСТНОГО РАЗВИТИЯ ВЫПУСКНИКОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

В статье описываются структурно-содержательные характеристики факторно-семантических моделей ценностного сознания выпускников вузов на импульсивно-ситуативном, ситуационно-ценностном и субъектно-ценностном уровнях регуляции профессиональной переориентации. Смена профессии рассматривается как одно из возможных проявлений профессиональной мобильности выпускников вузов.

Ключевые слова: личностное развитие, ценностная регуляция профессиональной переориентации.

Tychyna I M. PROFESSIONAL REORIENTATION AS A FACTOR OF PERSONALITY DEVELOPMENT OF THE HIGHER EDUCATION ESTABLISHMENTS' ALUMNI

The article deals with structural-substantial peculiarities of the value consciousness of the higher education establishments alumni on impulsive-situational, situational-value, subjective-value levels of the value regulation of the professional reorientation. Professional reorientation is considered as one of the possible manifestations of professional mobility of the higher education establishments alumni.

Keywords: personality development, value regulation professional re-orientation.

УДК 316.613.434

Тополов Є.В. (м. Київ)

РЕГРЕСІЙНИЙ АНАЛІЗ ДІАГНОСТИЧНИХ ПОКАЗНИКІВ РІЗНИХ РІВНІВ ГЕНЕЗИ ПРОФЕСІЙНОЇ АГРЕСИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

В статті викладено результати регресійного аналізу діагностичних показників, які характеризують різні рівні генези професійної агресивності особистості.

Ключові слова: агресія, професійна агресивність, тенеза агресивності.

Постановка проблеми. Професійна агресивність особистості, як наукова проблема, вважається одним із найважливіших напрямків досліджень сучасної світової психології. Вченими країн колишнього СРСР вона практично не розроблялася. Українські науковці у своїх дослідженнях переважно зосереджувалися на вивченні агресивності осіб не старших за юнацький вік. А на Заході, хоча в останні роки й відбувається стрімке зростання інтересу до